

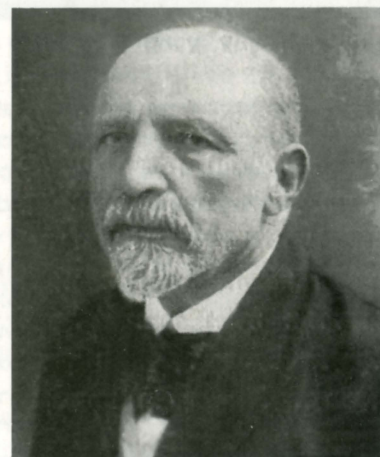
אקדמיה

• דיעון האקדמיה ללשון העברית תשרי התשנ"ה

המאבק על החינוך בעברית

נחך מכוני מ"א לתולדות תחיית הלשון

הד"ר אהרן מאיר מ"א

התרבות וההשכלה. מעשה תחיית הדיבור העברי צלח בשל הברית שכתרו ביניהם ועד הלשון והמורה העברי. זו ברית כרותה ועומדת אם לא מסיני ומגריזים אזי מכרמל. בוועידת המורים בזיכרון יעקב שעל כתף הכרמל קשרו עצמם המורים וחוקרי הלשון ומכונייה בברית עולם עם העברית. הסרת התכנית להוראה באנגלית מעל סדר היום היא אך צעד ראשון. המאבק על מעמד העברית בשלטי חוצות, ברשות הרבים ובמוסדות להשכלה גבוהה הם הצעדים הבאים. האקדמיה כוונה ועדה למעמד הלשון העברית. שר החינוך ומנכ"ל משרדו צריכים להיות מעמודי התווך של ועדה זו. שר החינוך פנה לחברי האקדמיה וניסה לשכנעם שהתכנית חיונית. הוא הצביע על מספר גדול של בוגרי בתי ספר תיכון, שהבחינה באנגלית היא שמונעת מהם לקבל תעודת בגרות. הדרך לאוניברסיטאות נחסמת בפניהם, ועתידם החברתי והכלכלי נחרץ. הפרופ' רובינשטיין הביע ביטחון במעמדה של העברית: "העברית ניצחה. היא שפת המדינה, היא שפת ההוראה, היא שפת החינוך. אין שום סכנה שמעמדה של העברית ייפגע, אם תלמיד יקבל שיעור מוזיקה מפי מורה דובר אנגלית. אל נשגה ואל ניתפס לנוסטלגיה. הוראת מקצועות אחדים באנגלית אינה דומה למלחמת השפות. העברית היום היא שפה טבעית, עשירה ומגוונת. היא יפה מאוד בכל רבדיה, אף על פי שיש דברים כגון הישלוש שקלי או היכזאתי שפוגעים בה מאוד."

שר החינוך הצביע גם על מחקרים שתומכים בהוראה בשפה זרה. לפי מחקרים אלו הוראה כזאת מקדמת את לימוד השפה הזרה, ולא רק שאינה פוגעת בשפת האם של הלומד אלא אף

בחודש מנחם-אב התשנ"ד החליט משרד החינוך על ניסוי בשנים-עשר בתי ספר, תשעה במגזר היהודי ושלושה במגזר הערבי, שבהם יילמדו באנגלית המקצועות: אמנות, מוזיקה, התעמלות ומלאכה. בעקבות ההחלטה שיגר נשיא האקדמיה, הפרופ' משה בר-אשר, מכתבים דחופים לשר החינוך והתרבות, הפרופ' אמנון רובינשטיין, ולמנהל הכללי של משרד החינוך והתרבות, הד"ר שמשון שושני. לאחר שיגור המכתבים נועד נשיא האקדמיה עם שר החינוך ועם מנכ"ל המשרד, והתריע על הסכנות הרבות הטמונות בתכנית. בד בבד החלו חברים מן האקדמיה לפעול בנושא. אהרן אמיר, יו"ר הוועדה למעמד הלשון העברית של האקדמיה, פנה לאישים ולארגונים כדי להניעם לעשות לסיכול ההחלטה. ביום רביעי, ג' באלול התשנ"ד, עשרה באוגוסט 1994, כונסה האקדמיה בפעם הראשונה בתולדותיה לשיבת חירום שלא מן המניין. לשיבה זו הוזמן שר החינוך והתרבות, וחברי האקדמיה הציגו לפניו את עמדתם הנחרצת בנושא.

הפרופ' בר-אשר, נשיא האקדמיה, ציין שהאקדמיה אמנם תומכת בחיזוק ידיעת האנגלית, אולם הוא ביקר בחריפות את רעיון ההוראה באנגלית; רעיון שיש בו משום פגיעה חמורה במעמדה של העברית כלשון המדינה: "יש לזכור שהמעשה הנוכחי אינו מנותק מההקשר, וההקשר הכללי הוא פחות חמור במעמדה של העברית במגזרים אחדים של חיינו הציבוריים.

מעז אני לומר שלולי הוכרעה מלחמת השפות לפני שמונים שנה כפי שהוכרעה, לא הייתה מגיעה העברית לתחייה מלאה. ההכרה שיש ללמד בעברית בבתי הספר ובאוניברסיטאות היא שקבעה, שהלשון העברית תהיה לא רק לשון המטבח והרחוב אלא גם לשון

בי"א בתמוז התשנ"ד, 20 ביוני 1994, חנכה האקדמיה ללשון העברית את המכון לתולדות תחיית הלשון העברית ע"ש הד"ר מ"א. המכון הוקם בתרומתם של בני משפחת איזקסון ובראשם מר אליהו איזקסון והגב' רות לוא, נכדיו של הד"ר מ"א. המכון שוכן ברחוב המלך ג'ורג' 16 בירושלים (טלפון: 252497), ובו ירכז חקר תולדות תחיית הלשון העברית בארץ ובתפוצות. אנשי צוות המכון, ובראשם מר יוסי לשם, אוספים בשקידה עדויות, מסמכים ותעודות הזורים אור על התקופה המופלאה של תחיית הדיבור העברי, והם עושים לכינוסם תחת קורת גג אחת. המכון פתוח למבקרים, ובד בבד עם עבודת המחקר ייערכו בו ימי עיון על תחיית הלשון לתלמידי בתי הספר.

המכון נחנך בטקס רב משתתפים במעמד נשיא האקדמיה, הפרופ' משה בר-אשר, ראש עיריית

בישיבת המליאה (מימין לשמאל): אמנון רובינשטיין, משה בר-אשר (עומד), גבריאל בירנבאום.

באנגלית: "העברית איננה נתונה בסכנה של המרתה בשפה אחרת; העברית נתונה בסכנה גדולה הרבה יותר: היעדר צמיחה טבעית. העברית חדלה לצמוח מתוכה, והיא צומחת מתוך רכיבים זרים הנשתלים בה, מעוותים אותה ומעוותים את יכולת צמיחתה. על כן עלינו להיזהר זהירות כפולה ומכופלת מכל נטע זר ועל אחת כמה וכמה מנטע זר בשם המלכות."

אהרן דותן התריע מפני התוצאות החברתיות של יישום התכנית: "נלמד באנגלית בשיעורי מוזיקה והתעמלות וזו תהיה רק ההתחלה. לאחר מתן הגושפנקה הרשמית לא הנכשלים ילמדו אנגלית, אלא דווקא בני הטובים. נמצאנו גורמים לא לפתרון בעיית האנגלית אלא להעמקת הפער החברתי. מכאן ועד הכשרת דוברי אנגלית מועמדים לירידה – הדרך אינה רחוקה."

שרגא אברמסון הציע לפתור את בעיית הקבלה למסודות להשכלה גבוהה במוסדות עצמם. אין הוא סבור שהצלחה בבחינת הבגרות באנגלית חיונית לקבלה לאוניברסיטאות. אפשר לשפר את ידיעת האנגלית של הסטודנטים בין כותלי האוניברסיטה.

בתום ישיבת המליאה הודיע שר החינוך על הקפאת הניסוי ועל בדיקה מחודשת של התכנית. ואולם השר ביקש מן האקדמיה לשוב ולבחון את עמדתה בנושא. בעקבות האירועים זומן הפרופ' בר-אשר לפגישה עם נשיא המדינה. בפגישה הביע הנשיא תמיכה נחרצת בעמדת האקדמיה. הוא נענה להזמנתו של הפרופ' בר-אשר ויבוא לבקר באקדמיה ובמפעליה בסתיו.

ארי אבנר קישר בין תכנית ההוראה באנגלית ובין התערעורת התרבות בחברה הישראלית: "ההוראה באנגלית לא תהיה נחלת שיעורי המוזיקה, ההתעמלות ומלאכת היד בלבד. היא תתפשט ברוח הזמן להוראה מקיפה באנגלית. התכנית להוראה באנגלית מייצגת את ההתנערות הכללית מערכים, שמאפיינת את תקופתנו. ייתכן שבעזרת התכנית נגדיל את מספרם של בעלי ההשכלה אולם לא את מעמדם של בני התרבות; יתר על כן: הוראה באנגלית תרחיק את התלמידים מערכי היהדות, ותצמיח דור של מתייוונים."

אפרים חזן הציע לשר החינוך נקוט דרכים חלופיות ולא לפגוע בסמל, סמל השפה העברית: "יש דרכים רבות להתמודד עם בעיית האנגלית. אפשר לקיים, כפי שהצעת, קייטנות קיץ משותפות לילדי הארץ ולילדי חוץ לארץ. אפשר לעודד התכתבות באנגלית עם בני הגולה או ללמד תכנים במסגרת קורסים מחוץ לבית הספר. אבל אל לנו להורות מקצועות שונים באנגלית בתוך בית הספר העברי."

עוזי אורנן התריע על הסכנה הטמונה בלימוד באנגלית בבתי הספר היסודיים: "מן הראוי שאדם יקלוט את מושגיו הראשונים בשפתו שלו. הצלחנו למגר את המונחים הזרים מן המוסכים. אם נלמד שיעורי מלאכה באנגלית, ישתרשו מונחי הלעז בשפתם של התלמידים. האם לזאת אנו חותרים? אל יעלה בדעתכם להורות באנגלית בבית הספר היסודי!"

משה שמיר הסתייג מרמת המחקרים שערך משרד החינוך בעניין ההוראה בשפה זרה, וקרא למשרד לחקור את העניין לעומקו. כמו כן ציין הוא את הסכנה הגדולה שבהוראה

מחזקת אותה. הוא ביקש מן האקדמיה לשוב ולדון בעמדתה. כמו כן ביקש השר שמשלחת מן האקדמיה תבקר בבתי ספר, שבהם נהגה לפני הוראה באנגלית בלא ידיעת משרד החינוך. כך תוכל האקדמיה לבחון מקרוב את השפעת ההוראה על רמת העברית של התלמידים.

לאחר דברי שר החינוך פתחו חברי האקדמיה בדיון. אהרן אמיר הצביע על פירות חמור במעמד הלשון העברית: "נשמת האומה היא, קודם כול, הלשון הזאת אשר בפיו. אנחנו עדים לכך שעם כל הניצחונות, הכיבושים, הביטחון והמעמד, הלשון הזאת מסתחפת והולכת. למעשה אנחנו חיים בחברה שכולה, או חלק גדול ממנה, לשון ערב רב בפיה. לשון הקרויה עברית. על משרד החינוך, שהוא למעשה בית היוצר לנשמת האומה, לעסוק בשיפור רמת העברית בבתי הספר כדי להשיב את כושר הביטוי העצמי ואת כושר החשיבה של התלמידים."

שולמית הראבן הביעה הבנה לצורך בשיפור ידיעת האנגלית, אולם חלקה על דעתו של שר החינוך בעניין רמתה של העברית: "אני חושבת שבימים אלו קיימת מצוקה ממשית ביותר של העברית, והיא טעונה פתרון דחוף. האנגלית איננה 'מתעברת', העברית 'מתאנגלת'. אני מציעה לשר החינוך, שיערוך סקר על רמת הלשון העברית בבתי הספר וייווכח בתוצאות. כמה מילים פשוטות, שלא לדבר על ניבים, אינן מובנות עוד.

אנחנו חיים בארץ הגירה של שבעים לשון. רוב היושבים בארץ לא נולדו בה. העברית אינה מחוסנת. יש לשקול היטב את כל התוצאות של התכנית קודם שמחליטים לחזק את הלשון החזקה ביותר בעולם היום על חשבון לשון שנאבקה עדיין."

אהרן מגד התריע על תוצאות הניסוי: "הוראה באנגלית היא מתן עידוד לסחף הכללי של הלשון הן במגזר העליון הן במגזר התחתון. במגזר העליון – לאנגלית תפקיד בגיבוש המעמד החברתי אם למי ששולחים את ילדיהם לקייטנות באנגליה כדי ללמוד אנגלית ואם למי שמתבלים את לשונם ככל שיוכלו בביטויים באנגלית. במגזר התחתון חל סחף חמור בידיעת הלשון, וההוראה באנגלית אך תחמירו."

שלמה מורג הביע חשש של ניתוק ממערכת התרבות היהודית: "שמעתי בדברי השר שיר הלל לאנגלית. שמעתי גם דברים טובים על העברית. לא שמעתי, שהעברית היא הלשון הנושאת עמה את כל מטעננו התרבותי, והיא הלשון היחידה בעולם שבה ילד בן שמונה יכול לקרוא ולהתקשר לטקסט בן שלושת אלפים שנה. האם את הקשר הזה אנחנו רוצים לנתק?"

המילון ההיסטורי ללשון העברית

החטיבה לספרות צפון אפריקה במדור לספרות רבנית

זה שנים עוסק המילון ההיסטורי בכינוסו של החומר ובעיבודו בשתי תקופות עיקריות: בשנים 1050-300 לספירת הנוצרים (מראשית תקופת האמוראים עד סוף תקופת הגאונים לרבות הפיוט והספרות הקראית) ומ-1750 עד שנות השלושים של המאה העשרים (הספרות העברית החדשה).

כבר לפני שנים אחדות הוחל בגיבוש דפוסי העבודה בספרות העברית הענפה בתקופות שלאחר שנת 1050. ספרות זו תעובד חטיבות חטיבות לפי סוגיה ולפי מיקומה הגאוגרפי. לפני כשלוש שנים החלו לעסוק במדור הספרות הרבנית בספרות צפון אפריקה למן גיבושה החדשים במוצאי המאה הארבע-עשרה (אחרי גזרות קניא [1391]) עם בואם של ר' יצחק בר-ששת (הריב"ש), ר' שמעון בר-צמח (הרשב"ץ) ורבי אפרים אנקאוה לצפון אפריקה.

המדור יכין ספר מקורות לשנים 1391-1960, שיכלול את כל הספרות הרבנית המודפסת לסוגיה (לרבות פיוטים ופזמונים) וכן חיבורים אחרים כגון כרוניקות, מצבות קבורה, לוחות הקדשה ועוד. השלמת ספר המקורות צפויה בסוף התשנ"ה או בראשית התשנ"ו. המשרד לענייני דתות הוא המממן העיקרי של פעולות החטיבה. בעת האחרונה נתקבלה תמיכה גם ממכללת אשקלון.

הוועדה המדעית: משה בר-אשר (יו"ר), אפרים חזן וישראל ייבין.
העובדים בחטיבה: אליהו אדרעי, יעקב בהט, אליהו מרציאנו ואירית רוזנבלום.

המחשב בשירות המילון ההיסטורי

העבודה במפעל המילון ההיסטורי ללשון העברית משלבת בדיקה של מקורות עבריים רבים עם ניתוח דקדוקי ומילוני של כל התיבות המופיעות בהם. על שימוש המחשב בעבודה במילון מספר ציון בושריה, מנהל מדור המיכון:

כבר בייסוד מפעל המילון ההיסטורי נקבע, שהעבודה במפעל תושבת על שימוש במחשב. השימוש במחשב מקצר את זמן העבודה הדרוש לעריכת קונקורדנצייה של הטקסטים הנחקרים. לאחר שהטקסט מותקן ומזון

מימין לשמאל: עמיקם גורביץ, אהוד אולמרט (עומד), אליהו איזקסון, משה בר-אשר, דוד גורדון.

המשך מעמ' 1

ירושלים, מר אהוד אולמרט, בני משפחת איזקסון, חברי כנסת, חברי האקדמיה ועובדיה ומורים בחוגים ללשון העברית באוניברסיטאות בארץ.

לאחר דברי הפתיחה של מנחה הטקס, מר עמיקם גורביץ, נשא דברים הפרופ' בר-אשר, נשיא האקדמיה. הפרופ' בר-אשר העלה קווים לדמותו של הד"ר מזי"א וסקר מקצת פעילותו הענפה ותרומתו לתחיית הלשון העברית. הנשיא ציין את החשיבות שברכזו כל התעודות והמסמכים הקשורים לגופים ולמוסדות רבים ובראשם ועד הלשון ואגודת המורים. "כבר לפני יותר מחמש שנים, ערב שנת הלשון העברית שצוינה בארץ בתש"ן, העלינו את רעיון הקמתו של מכון שיקבל עליו את המשימות הללו. ידענו שהשעה דוחקת, ויש עדויות, בייחוד עדויותיהם של זקנים מראשוני היישוב או של בניהם, ההולכות ועוברות מן העולם. אף ניסינו לשתף פעולה עם יחידים שעשו בתחום – או הודיעו ברבים שעשו בתחום – ולא תמיד עלה הדבר בידינו. האקדמיה, ביזמתו של הפרופ' בן-חיים, התחילה לרכז את כל המונחים שקבעו ועד הלשון והאקדמיה, וכבר היא מתקרבת לסיום העבודה. אבל ידענו שזה רק סעיף אחד – סעיף חשוב – במפעל גדול. אף זאת: חשבנו שהמחקר הגדול הזה צריך שיעשה במכון, שלא יהיה גנך או מוזאון רדום מעוטר מוצגים בארונות זכוכית וגדוש תיקים עמוסי תעודות ופנקסים חתומים. ביקשנו לכונן מכון שישלב את המחקר עם השירות לציבור. מוסד שיפתח את שערו לתלמידי בתי הספר מכל החטיבות. סבורים

אנו שפרק חשוב ומרתק זה בתולדות העם ובתולדות הארץ צריך להיות מוצע לרבים מתוך מוצגים חיים ומתוך מגע מתמיד עם החוקרים; בדרך זו אף יתהדק שיתוף הפעולה בין הזרוע המעשית של האקדמיה לבין הציבור הרחב. זה הרקע להקמתו של מכון מזי"א בירושלים, שהיא אחת מעריסותיה ומבתי גידולה של תחיית הדיבור העברי." מר אהוד אולמרט, ראש עיריית ירושלים, בירך על כינון המכון לחקר תחיית הלשון והביע את הערכתו למשפחת איזקסון על תרומתה להקמת מכון זה. הוא הבטיח לסייע למכון כפי מידת יכולתו ולפעול שיהיה למרכז שוקק פעילות מחקרית ואקדמית לתפארת השפה העברית. את ברכת משרד החינוך הביא הפרופ' דוד גורדון, יו"ר המזכירות הפדגוגית של משרד החינוך. הוא הדגיש את החשיבות הרבה שבכינון המכון, ושיבחה את האקדמיה ואת משפחת איזקסון על יזמתם להקמתו. בשם משפחתו של הד"ר מזי"א נשא דברים מר אליהו איזקסון, נכדו. הוא סיפר על פעילותו הרבה של הד"ר מזי"א בתחום הלשון העברית וציין שמעמד זה הוא מעין סגירת מעגל: "המעגל שנסגר הוא שהד"ר מזי"א, אבי אמי, נתן לירושלים ולארץ ישראל מכוחו, מהונו ומאונו, ומעולם לא קיבל. והערב ירושלים משיבה לד"ר מזי"א בהוקרה ובהערכה, אולי בפעם הראשונה בפומבי." בסיום דבריו הביע מר איזקסון תקווה, שעיריית ירושלים תירתם לעזרת המכון ותסייע, למען יוכל המכון להוסיף ולפעול שנים רבות. את הטקס חתם נינו של הד"ר מזי"א, המשורר מירון איזקסון, בקריאת שניים משיריו.

למחשב, המחשב מציע ערך מילוני לכל תיבה המופיעה בטקסט, ולעובדים במילון לא נותר אלא לקרוא את החומר ולבדוק את נכונות הניתוח של המחשב. התכנה שבשירות המילון נכתבה באקדמיה, והתאמה במיוחד לצורכי העבודה הייחודיים של מפעל המילון ההיסטורי. התאמה זו תרמה רבות לשימוש המוצלח בתכנה, וכתשעים אחוז מהצעות המחשב לניתוח תיבה נתונה נכונות ומדויקות.

בניגוד לתכנות אחרות המבוססות על ניתוח התיבות על פי כללי דקדוק מוגדרים, התכנה שבשימוש המילון מתבססת על קביעת ערך מילוני על פי הטקסט. מאגר המילים מושתת על מצאי המילים של הקורפוס הנחקר, ומכיל את כל ערכי המילון של טקסטים קודמים דומים. מטבע הדברים מאגר המילים איננו קבוע, והוא גדל ומתרחב ככל שמתרבים הטקסטים המעובדים.

התכנה מציעה ערך מילוני לתיבה על פי שתי אמות מידה: אופי הטקסט המנותח ושכיחות התיבה בו. במדור הספרות העתיקה, למשל, נקבעה חלוקה לשלושה סוגי ספרות: מדרש, פיוט וקראים. מאחר שלסיווג יצירות הספרות חשיבות רבה בהצעת הערך המילוני, יוצעו לעתים ערכים מילוניים שונים על פי סוג הטקסט הנחקר. התיבה 'אם', לדוגמה, נתנת בטקסט של פרוזה 'אם', לעומת זאת בטקסט פיוטי יציע המחשב לנתח 'אם'. למדור הספרות החדשה מאגר מילים משלו, והוא מותאם לחומר העשיר והמגוון שנחקר במדור. תכנת המחשב הבסיסית קבועה היא, אולם היא משתנה ומשתפרת על פי דרישות העובדים במילון. השימוש במחשב מאפשר שליפת עיבודים מיוחדים של הנתונים הנאגרים בו. תכנה מתאימה מאפשרת לשלוח, לדוגמה, מקורפוס אחד בלבד את כל המילים שנגזרו משורש מסוים. בעזרתה אפשר לבדוק נתונים המעידים על שכיחות המילים בטקסט נתון, לערוך רשימה של כל המילים שנשקלו במשקל מסוים ועוד כיוצא באלה.

יתרון נוסף בעבודה במחשב גלום בזמינות החומר. המחשב מסוגל להכיל כמות חומר רבה ומאפשר נגישות מרבית אל החומר המוחסן בו. בעבר היה אצור החומר של המילון ההיסטורי בסרטים מגנטיים, והדבר הקשה על הגישה לחומר. כיום מצוי כל החומר של הספרות העתיקה בזיכרון המחשב.

שיתוף פעולה של מפעל המילון ההיסטורי עם מכללת אשקלון

החטיבה לחקר הספרות היהודית בצפון אפריקה קיבלה השנה תמיכה כספית נאותה מן המכללה האזורית באשקלון. התרומה תסייע

להכין ספר מקורות לספרות זו. האקדמיה מודה ביותר על שיתוף הפעולה ליוריר הנהלת המכללה וראש העיר אשקלון, מר ב' ועקנין, למנכ"ל המכללה, מר פי חליוה, ולכל חברי ההנהלה על שיתוף הפעולה. עם הופעת ספר המקורות תימצא הדרך ההולמת ביותר לציין את תרומתה של המכללה.

סיכום שנת העבודה התשנ"ד

המליאה

שבע ישיבות מליאה נערכו השנה באקדמיה, ובהן נדונו עניינים רבים בדקדוק ובאוצר מילים. אחד הנושאים המרכזיים שנדון השנה במליאה הוא כללי הכתיב חסר הניקוד. המליאה אימצה את "כללי הבררה" כדרך המלך, וקבעה שתנועות ו,ו וי יכתבו בוויי בלא ניקוד, ואילו וי"ו עיצורית תוכפל (בתנאים הקבועים בכללים). כמו כן דנה המליאה בדרך הכתיב של 'מילה' והחליטה שהבחנה בין 'מלה' לבין 'מילה' תבוטל. מכאן ואילך תיכתב 'מילה' בוי"ד.

נושא אחר שנדון במליאה הוא שמות הפעולה מגזרת הכפולים. המליאה החליטה להתאים את שם הפעולה של שורשי הכפולים בבניין פיעל לדרך הנטייה של הפועל. שם הפעולה בבניין פיעל ייגזר בחיריק חסר ובדגש. סָבַב – סָבַב, דָּבַב – דָּבַב, בָּדַד (insulate) – בָּדַד. מבניין פוֹלַל ייגזר שם הפעולה בחיריק מלא ובעה"פ רפה: סוֹבַב – סוֹבַב, בּוֹדַד (isolate) – בּוֹדַד, דוֹבַב – דוֹבַב. עוד החליטה המליאה: שמות הפעולה מן הכפולים במשקל הקטלה ינוקדו על דרך גזרת עיו (בלא דגש), לדוגמה: הָאָטָה, הִסָּבָה, הִנָּה. המזכירות המדעית הביאה לדיון במליאה שאלות חוזרות ונשנות של פונים רבים. הנה אחדות מהן:

צורת הנסמך של נשים

* הוחלט שלא לאסור את צורת הנסמך נשות ולקיימה בצד צורת הנסמך נְשִׁי (שבמקרא), ובנטייה: נשותיהם בצד נשיהם.

שמות שביניהם "או"

* במשפטים כגון 'שמעון או ראובן יבוא/ יבואו' אין לפסול את השימוש ברבים.

הצטרפות מילות היחס והמילה 'עוד'

* אין האקדמיה אוסרת בפירוש ניסוח כגון: האות הוענק לעוד שלושה חיילים; מעצרו הוארך בעוד שבוע.

צירופי שמות

א. צירוף המציין מושג והמורכב משני שמות המחוברים בווי"ו אפשר ליידעו בראשו. למשל: הדין ודברים, הדין וחשבון, המשא ומתן, המיקח וממכר. צירוף מעין זה המיועד

בראשו ייחשב לשון יחיד ולא רבים, ועל כן: הדין וחשבון הוגש; המשא ומתן הושלם. אפשר ליידע כל אחד מן השמות, למשל: המיקח והממכר, המשא והמתן. כל שם בצירופים מעין אלו יינטה ברבים בדרך זו: דינים וחשבונות (אפשר גם: דוחות), משאים ומתנים. ב. צירופי בינוני כגון יושב ראש, יוצא דופן (הרכיב השני בכל צירוף מצמצם את משמעות הרכיב הראשון), אפשר לראותם צירופי סמיכות ולומר: יושב הראש, יוצא הדופן; יושבי הראש, יוצאי הדופן. אפשר גם ליידע צירופים כאלה בראשם, כגון: היושב ראש (כמו היושב בראש), היושבים ראש; היוצא דופן, היוצאים דופן.

ג. האקדמיה העדיפה שלא להכריע הכרעה פוסקת בנושא יידוע שמות בעלי תחילית: לפיכך תוכל לבוא ה"א הידיעה לפני התחילית: האי-הבנה, הדו-תנועה או אחרי התחילית: אי-ההבנה, דו-התנועה.

בשנים האחרונות ניכרת תנופה גדולה בחידושי מילים ובייחוד במילים שבשימוש כללי. להלן מקצת המילים החדשות שאושרו השנה במליאה:

קְלִיט (וידאו) – video-clip

רעיוֹנָי – קופירייטר

חִיָּזר – alien (יצור מכוכב אחר)

צמיגייה – פנצ'רייה

צמיגָאי – פנצ'ר מאכר

קטע עֵלום – unseen

סמליל – לוגו

קדימון – ("promo") promotion – סרטון המורכב מקטעי סרט (טלוויזיה או קולנוע), ומטרתו להודיע על סרט שיוצג בקרוב ולהטעים את הצופים מן הקטעים המושכים ביותר שבסרט.

משבצת – (slot) – מרווח שידור בין שתי תכניות.

המזכירות המדעית

מועדות האקדמיה:

הוועדה למעמד הלשון העברית

הוועדה למעמד הלשון העברית הוקמה כדי לפעול לתקנת מעמדה הציבורי של הלשון העברית ברשות הרבים. הוועדה התכנסה לשיבה ראשונה ביום כ"ז בסיוון התשנ"ד, 6 ביוני 1994, בתל-אביב. בישיבה זו הוחלט לפעול לכינונה של מועצת-על, שתרכב מאישי ציבור ותעשה לקידום מעמדה של הלשון העברית. עוד הוחלט להסב את שם הוועדה מ"ועדה למלחמה בלעז" ל"ועדה למעמד הלשון העברית". שינוי השם אושר בישיבת מליאת

מפרסומי האקדמיה

האקדמיה ביום כ"ט בסיוון התשנ"ד, שמונה ביוני 1994.

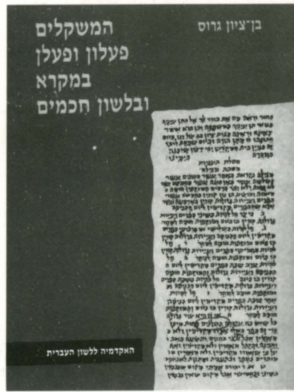
לאחר ישיבתה הראשונה פנתה הוועדה לאישי ציבור כדי לקדם את כינונה של המועצה האמורה. אנשי הוועדה נועדו עם ראשי ערים, עם סופרים ועם אנשי אקדמיה, כדי לעודד להימנות עם חברי המועצה הזאת. חברי הוועדה: אהרן אמיר (יו"ר), אברהם טל, אברהם יבין. אהרן מגד ומנחם צבי קדרי (סגן נשיא האקדמיה). המזכיר: גבריאל בירנבאום.

* כתיב-עת

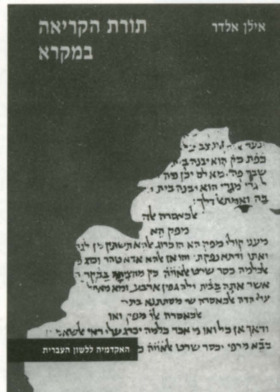
בשנת התשנ"ד ראו אור ארבע חוברות של כתב העת "לשונונו" וארבע חוברות של כתב העת "לשונונו לעם". ראויה לציון מיוחד החוברת הפותחת את מחזור מה של "לשונונו לעם", שבה פורסמו מחדש כללי הכתיב חסר הניקוד. הביקוש הרב לחוברת זו הוליד חוברת חדשה, שבה נדפסו כללי הכתיב חסר הניקוד (שב"לשונונו לעם" מה, א) וכללי הפיסוק החדשים (שב"לשונונו לעם" מד, ד).

* ספרים

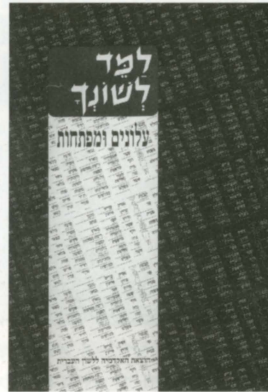
בסדרת מקורות ומחקרים:

המשקלים פעלון ופעלן במקרא ובלשון חכמים מאת בן-ציון גרוס

תורת הקריאה במקרא - ספר הורייית הקורא ומשנתו הלשונית מאת אילן אלדר

למד לשונך - עלונים ומפתחות

* דפי למד לשונך

שישה עלונים יצאו השנה, ובהם הובאו לידיעת הציבור מילים חדשות שאושרו באקדמיה. הנה מבחר מילים שפורסמו בדפי "למד לשונך" השנה:

- טכנולוגיה שנעשה בה שימוש באמצעים חדשניים ומתוחכמים, כגון מחשבים. בתעשייה הכוונה גם לאופן הייצור וגם לטיבם של המוצרים. באנגלית: high-tech
- תשדיר פרסומת בכלי השידור, מלווה זמר קצר. בלועזית: גינגל
- מכונה לחיתוך פרוטות לחם, גבינה, נקניק וכד'. באנגלית: slicer
- מעין מפה קטנה עשויה פלסטיק או מקלעת רַפְיָה וכד', ומונחת על השולחן תחת צלחתו של הסועד או תחת כלי אוכל מרכזיים וכיוצא באלו. באנגלית: place-mat
- מחושים ותחושות המלווים את המרבה בשתיית משקה חריף, בשעות שלאחר השתייה או בבוקר שלמחרת (מדובר בעיקר במחוישי ראש). באנגלית: hangover
- המילה **חמרמורת** גזורה מן המילה חָמַר שפירושה יין, כגון: "וַיֵּבֶן עֵבֶר תְּשֻׁבָה חָמַר" (דברים לב יד), וצורתה כשל המילים **צמרמורת** ו**סחרחרות**, המציינות תחושות בלתי נעימות.

הוועדה למונחי הספרנות

ועדה חדשה נוספת כוננה השנה האקדמיה: הוועדה למונחי הספרנות. הוועדה הוקמה בעקבות פנייתם של ספרנים שביקשו לדון במונחי ספרנות, שאינם כתובים במילון הספרנות (משנת התשל"ו) שבהוצאת האקדמיה. ההצעה לחידוש הדיונים נבעה בעיקר מהיעדרם של מונחי ספרנות הקשורים במחשב. המילון למונחי הספרנות (משנת התשל"ו) ושני מילוני ספרנות באנגלית משמשים מצע לעבודת הוועדה.

חברי הוועדה: יהונתן יואל (יו"ר), מלאכי בית-אריה, ציון שורר (הספרייה הלאומית); אלחנן אדלר (אוניברסיטת חיפה); איריס חי (מרכז ההדרכה); אורה נבנצל (בית אריאלה); שרגא אברמסון, אפרים חזן, אמציה פורת (האקדמיה ללשון העברית). המזכירה: רחל סליג.

הוועדה לשמות צמחי התועלת והנוי

הד"ר מיכאל אבישי, מנהל הגן הבוטני בגבעת רם, פנה לנשיא האקדמיה בבקשה לכוון ועדה, שתסדיר את שמות צמחי התועלת והנוי. בחורף התשנ"ד כוננה הוועדה בראשות הפרופ' אברהם פאהן ובהשתתפות נציגים ממשד החקלאות ואנשי מקצוע אחרים. בישיבותיה הראשונות עסקה הוועדה בהערות החברים למגדיר לצמחי התרבות (העומד לצאת לאור במהדורה חדשה). בהמשך עבודתה היא תעסוק בשם-מאות שמות של צמחים חדשים, והם יוכנסו למגדיר לצמחי התרבות. הוועדה לצמחי התועלת והנוי עובדת בצד הוועדה לשמות צמחי הבר, הפועלת זה שנתיים. משרד החקלאות העמיד לרשות הוועדה את רשימת המחשב של צמחי הנוי שבמאגר המידע של המחלקה להנדסת הצומח, לגנות ולנוי. המאגר ישמש מצע לעבודת הוועדה בעתיד. חברי הוועדה: אברהם הלוי וחיים רבינוביץ (הפקולטה לחקלאות ברחובות); מיכאל אבישי, דוד הלר ואברהם פאהן (האוניברסיטה העברית); יואב ויזל (אוניברסיטת תל-אביב); ישראל גלון ויצחק הל-אור (משרד החקלאות); נורית חרמון (לשעבר עורכת "גן ונוף"); ישראל דרוי (אדריכל); אבנר טריינין ויהודה פליקס (האקדמיה ללשון העברית). מזכירת הוועדה: רונית גדיש.

טְכְנֹלוֹגְיָה עֵלִית, תְּעֻשָׂה עֵלִית

זְמִיר

מִפְרָסָה

מַצְעִית

חֲמֵרְמֵר

מלגת אלרהנד

הפרופ' הד"ר יעקב אלרהנד מן המכון למדעי היהדות באוניברסיטת וינה העמיד קרן לרשות העמותה של ידידי האקדמיה. מפרות הקרן תמומן מלגה, והיא תינתן בכל שנה לחוקר שיישא הרצאה בחקר הספרות העברית או בחקר לשונה. ההרצאה תינשא מדי שנה בשנה סמוך ליום הולדתו של הפרופ' אלרהנד, בראשית חודש ניסן. המרצה הראשונה תהיה הד"ר איריס פרוש מן החוג לספרות העברית באוניברסיטת בן-גוריון בבאר שבע. הד"ר פרוש עוסקת במחקר הספרות העברית במאה התשע-עשרה. פרטים מלאים על ההרצאה, על מקומה ועל זמנה עוד יתפרסמו.

ביום החמישי, ב' כסלו (15 לנובמבר 1928) סדרו ועד הלשון העברית בארץ ישראל וההסתדרות הרפואית העברית בארץ ישראל חגיגה לכבוד ד"ר א. מ. מזיא ליום מלאת לו שבעים שנה וארבעים שנה לעבודתו המדעית בארץ. החגיגה סודרה בירושלים בבית גולדשמידט באהל מרווח שהוקם למטרה זו והיה מקושט בטעם מזרחי, ליד שולחנות מלאים יין ופירות. באו להשתתף בחגיגה חברי ועד הלשון והועדות המקצועיות, רופאי ארץ ישראל, באי כח האוניברסיטה, החברות המדעיות, מוסדות החנוך והרפואה וידידי בעל היובל ובני משפחתו. בראש המסובים ישבו: ח.נ. ביאליק, מ. אוסישקין, פרופ' יוסף קלוזנר, נורמן בנטוביטש, מרדכי בן הלל הכהן וד"ר י.ל. רוקח. בשם ועד הלשון העברית פתח את החגיגה נשיא הוועד ח.נ. ביאליק.

נאום הפתיחה של ח. נ. ביאליק:

גבירותי ואדוני!

חתן הערב הזה זכה לכמה עטרות, ואני זוכר חמש מהן: עטרת חכמת הרפואה, עטרת הבלשנות, עטרת מהנדס, עטרת מעשים טובים בעבודתו הצבורית ועטרה ההוראה. עתה זכה לעטרה נוספת וחשובה – עטרת תפארת שיבה.

רגילים היינו בכך, שסתם דוקטור בישראל הוא אדם שאינו יודע צורת א', ההשכלה הכללית היתה נקנית על ידי התנכרות למקור ישראל ותורתו. השכלה עברית היתה עלולה אפילו למעט את דמות הדוקטור, ומשום זה היו משתדלים לכסות על ידיעותיהם בתורה אף אלה הרופאים המעטים שנשתמרה אצלם במדה עזומה גירסא דינקותא. אני מעלה בזכרוני רק יחידי סגולה שצרפו תורה לרפואה: את ד"ר י.ל. קצנלסון (בוקי בן יגלי) ו – יבדל לחיים – המשורר ד"ר שאול טשרניחובסקי.

אחד מן המועטים בדורנו הוא בעל היובל הד"ר א. מ. מזיא. בידיעותיו העמוקות בספרותנו העתיקה, בשקידתו העצומה לחקור את תעלומות הלשון מימי הבינים ועד היום הזה הוא מוכיר לנו את גדולי הקדמונים את הרמב"ם ואת ר' יונה אבן ג'נח. כמוהם כן בחר לו גם בעל היובל את הרפואה השמושית בתור חכמה ומלאכה כאחת, על מנת שלא יהא תלוי בדעת הצבור ויוכל להקדיש את זמנו לתורה ולמחקר.

הד"ר מזיא נתגלה בתור רופא הלשון העברית לא פחות מאשר בעיקר מקצוע הרפואה ומדעי הטבע המשמשים לה יסוד. הוא נשאר נאמן למסורת היפה של עמנו, אשר על פיה כל המדעים אינם אלא לשרת את התורה, שהיא עיקר ותמצית הנפש של האומה.

הוא בא לארץ בשנות השמונים, בתור אחד מחלוצי הישוב החדש ונשא בסבלות בנין הארץ באהבה; אולם את אהבתו השלמה והאמתית מסר כאן ללשון העברית ולתורת ישראל. הוא צלל למעמקה והעלה מתהומותיהן מרגליות, שהעשירו במדה כל כך מרובה את השפה החזונית לתחיה. הוא היה הראשון שיצר שפה מדעית עברית כשבייל מדעי הטבע והרפואה. במלים ובמונחים שקבע למטרה זו משתמשים עכשיו בבתי החולים בארץ, בבית הספר לאחיות של "הדסה" וגם באוניברסיטה.

אולם יצירתו החשובה, שלה אנו מצפים זה שנים רבות – המלון הגדול למונחי הרפואה, שבחבורו הוא עסוק מכמה שנים – עודה צפונה בבית גנזיו. הנני משיב אתו בשעה זו בשם כל אלה שבאו הנה לכבדו ביום יובלו, שיתמסר מעכשו כולו רק לחקר הלשון העברית, שיעזוב לגמרי את השפחות והפלגשים ויתמסר לאשת בריתו היחידה הזאת. יזכה להאריך ימים ושנים עד גמרו את העבודה הגדולה, אשר הטיל על עצמו.

* מילון למונחי הפסיכולוגיה

מן ההקדמה למילון:

מונחי הפסיכולוגיה נדונו בפרקי זמן שונים, ובמהדורות הראשונה ראו אור בשנים התש"ב – התשי"ג ב"לשונו" – יא – יח וב"זיכרונות האקדמיה" בשנת התשי"ט. מאז נתעשר מקצוע הפסיכולוגיה ונעשה מדע מן החשובים במדעי החברה וצבר מאות מונחים שלא נודעו בימי הדפסתו של המילון הראשון. היה אפוא צורך לחבר מילון חדש שייכללו בו המונחים שבמילון הראשון – אם כמות שהם, אם בשינוי צורה – ועליהם תוספת

ופסיכופתולוגיה; ייעוץ בבחירת מקצוע.

מן המונחים שבמילון:

הַטְפָּס – סטראוטיפ
הַפְּגָן – acting out
טְרַדוֹן – אובססיה
הַתְרָצָה – רציונליזציה
הַזְיוֹן – פנטזיה
נְתִיבָה – קריירה
דווקאות, שלילנות – negativism

נכבדה של מאות מונחים, שבלעדיהם לא יסכון מילון פסיכולוגיה בימינו. עיקר המונחים שבמילון החדש נאספו מתוך המפתחות שבספרי הלימוד הלועזיים והעבריים לפסיכולוגיה שנועדו לשימוש הסטודנטים. בהגדרתם נעזרה הוועדה גם בלקסיקונים הלועזיים לפסיכולוגיה. המילון נדון פרקים-פרקים לפי ענייניהם: למידה, זכירה ודמיון; תפיסה ותחושות; פסיכולוגיה התפתחותית; אישיות; פסיכולוגיה חינוכית; הניעה וריגוש; פסיכולוגיה קלינית